

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן

מליובאוויטש

מטות - מסעי

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק ה

(תרגום הפשוט)

יוצא לאור על ידי

„מכון לוי יצחק“

כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ותשע לבריאה
שנת השבעים לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח

לזכות

הרה"ת ר' נחמן בער שיחי' קריימן
ליום הולדתו, חג הגאולה-י"ג תמוז

הו"ח ר' דוד שיחי' מילנער
ליום הולדתו, י"ד תמוז

הרה"ת ר' ירחמיאל שיחי' וואלאוויק
ליום הולדתו, ח"י תמוז

הו"ח ר' אברהם בן-ציון שיחי' אלברכט
ליום הולדתו, כ"ג תמוז

בן דודי הרה"ת ר' לוי שיחי' לשס
ליום הולדתו, כ"ו תמוז

הרה"ת ר' דוב בער שיחי' מאטשניק
ליום הולדתו, כ"ז תמוז

הרה"ת ר' מיכאל יהודה שיחי' רב-נוי
ליום הולדתו, כ"ח תמוז

הרה"ת ר' אברהם צמח הלוי שיחי' ראזענפעלד
ליום הולדתו, ש"ק פ' מטו"מ, ב' מנ"א

הת' מנחם מענדל שיחי' סטראל
ליום הולדתו, ש"ק פ' מטו"מ, ב' מנ"א

לאריכות ימים ושנים טובות עד ביאת גואל צדק
ומתוך בריאות הנכונה ולשנת ברכה והצלחה בגו"ר

*

נדפס ע"י ידידיהם

הרה"ת ר' יוסף יצחק הלוי וזוגתו מרת גיטל רחל שיחיו שגלוב

For this and other books on Moshiach & Geulah, go to:

<http://www.torah4blind.org>

To DEDICATE AN ISSUE IN HONOR OF A LOVED ONE, CALL (323) 934-7095

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:

<http://www.torah4blind.org>

מטות

א. בקשת בני ראובן ובני גד

בפרשתנו¹ מסופר, שלבני ראובן ולבני גד היה מקנה רב, והם אמרו למשה "הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל ארץ מקנה היא, ולעבדיך מקנה", ולפיכך בקשו "יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחווה, אל תעבירונו את הירדן". על כך השיב להם משה "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה, ולמה תניאון...?", והוסיף "כה עשו אבותיכם...". כדלהלן.

כיצד עלתה בדעתם מלכתחילה המחשבה, שתינתן להם "הארץ הזאת", שעבורה נלחמו כל בני ישראל, והם – בני גד ובני ראובן – ישבו בה בזמן ששאר בני ישראל יילחמו בארץ ישראל?²

בעל "אור החיים" הקדוש מבאר³, שלטענה זו הם התייחסו כאומרים "הארץ אשר הכה ה' לפני עדת ישראל": כיון ש"הקדוש־ברוך־הוא נלחם עבור ישראל, אין חשיבות לסיוע שלחם בכיבוש עבר הירדן המערבי.

אך משה השיב להם "האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבו פה": אמנם, הקדוש־ברוך־הוא מנהל את המלחמה, אך בכל זאת צריך לצאת ולהילחם, ולא ייתכן שאחיכם יילחמו, ואתם תשבו כאן.

ומשה הוסיף וטען "ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבור אל הארץ...": בהישארותכם כאן תגרמו לשאר בני ישראל לחוסר רצון להיכנס לארץ ישראל, כי הם יחשבו שהישארותכם בעבר הירדן המזרחי גובעת מפחדכם מפני המלחמה (והטענה "הארץ אשר הכה ה'" היא כיסוי לפחד), והדבר יגרום רפיון גם אצל האחרים.

בהמשך לכך הוכיח אותם משה: "כה עשו אבותיכם...". – גם המרגלים הניאו את ישראל מלעלות לארץ ישראל, והוא מסיים "והנה קמתם תחת אבותיכם...".

על כך יש לשאול:

(א) דבריהם "אשר הכה ה'" הבהירו, שלא זו בלבד שאפשר יהיה לכבוש את ארץ ישראל, אלא, שלא יהיה בכך שום קושי, שזהו ההיפך מטענת המרגלים "לא נוכל לעלות..."⁴ – ואם כך, כיצד השווה אותם משה למרגלים, ואמר להם "קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים...". – רק משום שאפשר לפרש שהם נשארים בעבר הירדן המזרחי מפני פחדם?⁵

(ב) בני גד ובני ראובן באו אל משה בבקשה "אם מצאנו חן בעיניך... אל תעבירונו את הירדן". מובן, שאילו היה משה אומר, שאין

(4) שלח יג, לא.

(5) באלשיך כאן, שכוונת משה ב"כה עשו אבותיכם גו" היתה, "שאפשר כי לא כן לבבכם. כי אף שאין בדבריהם נפתל ועקש .. התחלתם בשבח ושמא תסיימו בגנאי, כי כה עשו אבותיכם שהראו סימני טהרה והתחילו בשבח .. סיימו בגנאי .. כן אפשר בלבבכם גם אתם". אבל אינו מובן: מכיון "שאין בדבריהם נפתל ועקש" ומשה חשש רק "שמא תסיימו בגנאי", איך אומר – ובפרט באופן של וודאות כזו ולגירעונת: "קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים גו".

(1) לב, א ואילך.

(2) וכמו שהקשה באלשיך כאן (קושיא יב). ברמב"ן כאן (פסוק ב'): "משה חשד אותם, כי יאמרו כן מפחד אנשי ארץ כנען .. ולכן ענו אותו חלילה שנירא מהם אבל נעבור חלוצים כו". ומשמע מדבריו, שגם לכתחילה רצו לעבור את הירדן. אבל בפשוטו של מקרא – הרי אמרו "אל תנביונו את הירדן" (ולא "אל תנחילונו" וכיו"ב) ובכלל קשה לומר שמשה לא הבין כוונתם. ולכן (בפשוטו) דקרא) ומסתבר כהאלשיך ואוה"ח – ככפנים.

(3) פסוק ג'. וכ"ה באלשיך כאן.

לעילוי נשמת

הו"ח אי"א נר"נ התמים

ר' שמואל יעקב

בן ר' משה ע"ה

פינק

רודף צדקה וחסד

ביתו פתוח לרווחה

עסק במרץ בגופו ובממונו

לעודד רבים לחזור לצור מחצבתם

במוסדותיו של כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

אב מסור ונתון וזכה שבניו וצאצאיו

הולכים בדרך התורה והמצוות

ודרכי החסידות אשר הורנו רבותינו נשיאנו

ה' מקושר בלב ונפש

לכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

נפטר בשם טוב

י"ט טבת ה'תשע"ט

ת. נ. צ. ב. ה.

(מנוסח המצבה)

*

DEDICATED BY

ENLIGHTENMENT FOR THE BLIND, INC.

Rabbi Yosef Yitzchok שיחי Shagalov

Los Angeles, California

ב. הישיבה מחוץ לארץ ישראל – בלתי רצויה

לכאורה, אפשר היה לתרץ, שטענת משה לא היתה רק על אי רצונם לצאת למלחמה, אלא גם על עצם הענין שהם בחרו לעצמם ארץ אחרת במקום ארץ ישראל⁷, ואף טענו, שהארץ האחרת טובה יותר מארץ ישראל, בהיותה "ארץ מקנה"⁸.

וזו היתה כוונת משה בדבריו "ולמה תניאון... כה עשו אבותיכם..."⁹, שבדיוק כשם שהמרגלים שכנעו את עצמם ואת כל ישראל שלא לעלות לארץ ישראל, באומרם (בנוסף לטענה "לא נוכל לעלות...") "זוה פריה"⁹ (ואת זאת הם אמרו לפני "אפס כי עז העם...") – הם דיברו בגנותה של ארץ ישראל. כך גם אתם¹⁰ – בני גד ובני ראובן – טוענים ש"הארץ הזאת טובה מארץ ישראל, ועל ידי כך אתם מונעים את עצמכם ואת שאר ישראל

הוא חפץ למלא את בקשתם – הם היו מוכנים להיכנס לארץ ישראל, ואין מקום לטענה "ולמה תניאון...". מדוע אפוא, כאשר משה לא נענה לבקשתם – הוא הוכיחם בהרחבה ובפירוט "כה עשו אבותיכם..."⁹, ומהו המקום לתוכחה זו?

ג) לאחר שאמרו בני גד ובני ראובן "ואנחנו נחליץ חושים..."⁹, הסכים משה רבינו לכך מיד, בלי להוכיחם וכדומה. מכך יוצא, שהישראלותם "פה" היתה מכוונת לרצון העליון. מדוע אפוא אנו מוציאים, שעקב הישראלותם בעבר הירדן הם גורשו לגלות לפני כל ישראל – "נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך"⁶?

(6) משלי כ, כא ורש"י שם. במדבר"ר פכ"ב, ט (וראה שם, ז).

ואף שברש"י למשלי שם (ועד"ז במדרש שם, ט) "ודברו בבהלה .. עשו את העיקר ספל שהקדימו צאנם לטפם" – מכיון שלאחר שמשה אמר להם "בנו לכם (תחילה) ערים לטפכם (ואח"כ) גדרות לצאנכם" (לב, כד. רש"י שם, טז) ודאי עשו כהוראת משה (וראה פסוק לו: "ערי מבצר וגדרות צאן"), לא מסתבר לומר שזה שגלו קודם שאר השבטים הוא רק לפי שבתחלה בדיבורם הקדימו צאנם לטפם.

ובודאי גם בפועל עשו דבר בלתי רצוי. ועיקר הענין ד"נחלה מבוהלת בראשונה" הוא כמ"ש שם רש"י לפני" ש"נבהל .. שמיהרו ליטול חלקם בעבר הירדן". וכבמדרש שם (פסקא ז) "זישבו להם חוץ מארץ ישראל לפיכך גלו תחלה מכל השבטים". וראה גם (מ"כ בשם) רש"י לב"ר רפע"ב: תפסו בעבר הירדן שהי' מצוי להם ראשונה אע"פ שא"י היתה טובה הימנה. וראה לקו"ת בחוקותי (ג, ב) שוה"ע "נחלה מבוהלת בראשונה".*

(* בלקו"ת שם: "זמה דמשמע שלא נכון עשו בוה, זהו משום שעשו את הטפל עיקר". אבל (א) ביאור זה הוא בהמשך להפי' ש"חנך לנער ע"פ דרכו הוא מעלה ושבח שראוי לעשות כן". אבל בתחלת המאמר שם: "זע"ש הפי' כפשוטו בני"ב ובידי משה בשם פירש"י ונכון הוא". (ב) גם לאחר שמובאר שם המעלה שבארץ מקנה כתב "כי א"י דוקא .. והם בחרו לקבע ממור בחי' זו דמקום מקנה".

(7) להעיר גם מאוה"ח כאן (פסוק ג' וט'), שבאמירת "הארץ אשר הכה ה'" נתנו תשובה גם על "טענת מאיסת ארץ הקדושה", ומשה באמירתו "אל הארץ אשר נתן להם ה'" נתכון לומר שאע"פ "ארץ סיחון ועוג אינה בכלל ארץ שנתן ה' לאברהם". ע"ש. וראה כלים פ"א מ"ז. במדבר"ר פ"ז, ת. פכ"ב, ז (הובא בהערה הקודמת). אוה"ת פרשתנו ע' א"שמ. לקו"ת ח"ז ע' 279. ח"ג ע' 124 ובהערה 20. ועוד.

(8) ראה צרור המור כאן: השיב להם משה .. ואחר שהארץ היא צבי לכל הארצות נתונה מיד ה' היאך אתם מואסים בה .. ואתם מנאצים את ה' ומואסים בארץ הקדושה.

(9) שלח יג, כו. וראה סוטה לד, סע"א. רש"י שלח שם, כג.

(10) ע"פ מ"ש בפנים, יומתק מ"ש בתיב"ע (פסוק ז' וט') "תבטלון רעות בני" כו"; "וביטלו רעות לבא כו" – אף שלכאורה, מצד יראת המלחמה לא רק שלא ה' להם רצון לעלות לא"י אלא אדרבה – ה' להם רצון הפכי מזה.

– כי מכיון שהמדובר כאן הוא (לא בנוגע טענת המרגלים "לא נוכל לעלות" רק) במה שאמרו שא"י אינה ארץ טובה (ובפרט בנוגע לבי"ג ובי"ר שאמרו רק – שיש מעלה בארץ סיחון ועוג), הרי ע"ז רק ביטלו הרצון לעלות לארץ (אבל לא גרמו לרצון הפכי).

לעילוי נשמת

הרה"ח הו"ח אי"א נר"נ עוסק בצ"צ וכו' התמים
ר' מנחם מענדל ב"ר זאב ע"ה
בוימגארטן

זכה להיות שליח מיוחד
מכ"ק אדמו"ר הרי"ץ נ"ע לאירופה

הי' מקושר לרבתינו הקדושים נ"ע וגוייס לשליחותו
של כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל נשיא דורנו מלך המשיח
בשכונת כאן צוה ה' את הברכה

הי' שו"ב מומחה

ביתו הי' פתוח לכל הנצרכים במסירות ובאהבה
ועי"ז זכה לקרב הרבה מהם לתומ"צ ולקרבתם לכ"ק נשיא דורנו

ורבים השיב מעון

זכה והשאיר דור ישרים יבורך הולכים בדרך התורה
המצוה ודרכי החסידות ומקושרים לכ"ק נשיא דורנו
וכמה מהם שלוחי המלך

נפטר בש"ט עש"ק ג' אדר ראשון ה'תשע"ט

ת. נ. צ. ב. ה.

(מנוסח המצבה)

*

נדפס ע"י משפחתו שיחיו

הוספה בשורת הגאולה

ב.ב.

ויש להוסיף ולהדגיש הקשר והשייכות דאהבת ישראל להגאולה העתידה – לא (רק) מפני שביטול הגלות הוא ע"י ביטול סיבת הגלות (שבא ע"י ההיפך דאהבת ישראל¹), שהרי בעמדנו לאחרי סיום מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות, לאחרי סיום כל מ"ב המסעות במדבר העמים², נמצאים כבר "על ירדן ירחו"³ (דרגתו של משיח ד"מורח ודאין"⁴), על סף הגאולה, בודאי שכבר נתקנה סיבת הגלות, ולכן, ההדגשה דאהבת ישראל היא – בתור טעימה ועד להתחלה דהגאולה האמיתית והשלימה הקשורה עם נקודת האחדות שלמעלה מהתחלקות, שמודגשת באחדותם של ישראל, מצד בחי' היחידה (דרגה החמישית) שבכל ישראל בשווה, שהיא ניצוץ מנשמתו של משיח⁵, יחידה הכללית⁶.

(משיחות ש"פ מסות מסעי, ב' מנחם אב תנש"א)

- 1) ראה יומא ט, ב.
- 2) ראה לקו"ת פרשתנו פח, ג ואילך.
- 3) פרשתנו לג, מח.
- 4) סנהדרין צג, ב. וראה לקו"ת פרשתנו פט, ב.
- 5) כידוע שהפסוק "דרך כוכב מיעקב" שקאי על מלך המשיח, קאי גם על כאו"א מישראל שנמשל לכוכב, כיון שבכאו"א מישראל יש ניצוץ מנשמת משיח (ראה לקו"ת ש"ב ע' 599 וש"נ).
- 6) רמ"ז לזח"ב מ, ב. ולזח"ג רס, ב. ועוד.

שיחות

מטות

לקוטי

ג. הרצון לעסוק רק בעניינים רוחניים

מבואר בתורת החסידות¹⁸, שבני גד ובני ראובן רצו להישאר בעבר הירדן ולעסוק במקנה, כי עבודתם של רועי צאן אינה כרוכה בטרדות רבות¹⁹, וגם בהיותם אנשי מקנה יוכלו להיות קשורים תמיד לקדוש-ברוך-הוא. זהו ההסבר לכך²⁰ שהאבות והשבטים (חוץ מיוסף) בחרו להיות "רועי צאן", כדי לא להיות טרודים בענייני העולם הזה, וכך יוכלו תמיד להיות מרכבה לאלקות¹⁸.

לפי זה מובנת ההשוואה בין בקשת בני גד ובני ראובן לבין טענת המרגלים – גם בפנימיות העניינים:

גם המרגלים רצו להישאר במדבר, כי²¹ ידעו, שבכניסתם לארץ ישראל יפסק המן, ויודקו ללחם מן הארץ, שהשגתו כרוכה במלאכות רבות: חרישה וזריעה וכו'. לכן הם העדיפו להישאר במדבר, מנותקים מן העולם הזה, מקום שבו ניתן להם מזונם (ומשקם) הגשמי – לחם מן השמים (ומים מבארה של מרים).

אמנם, גם האבות והשבטים נהגו כך, אך למרגלים נחשב הדבר לחטא, כי להנהגה כזאת היה מקום לפני מתן תורה. לעומת זאת, לאחר מתן תורה, אשר תכלית מתן תורה היא להפוך את העולם הזה הגשמי לכלי לאלקות²², צריך לעסוק גם בעניינים הגשמיים, ולעשות מהם דירה לה' יתברך.

לפי זה מתחזקת יותר השאלה שהוזכרה

- 18) אה"ת פרשתנו ע' א'ש"ט. ד"ה ומקנה רב תרכ"ט (בתחלתו) ותרכ"ז (בסופו).
- 19) ראה לקו"ת [המתורגם] ח"ה ע' 75 הערה 59.
- 20) ראה גם תו"ח ויהי קב, ב.
- 21) ראה לקו"ת ר"פ שלה. ובארוכה – לקו"ת ש"ד פ' שלה. ועוד.
- 22) שלכן ניתנה התורה למטה דוקא – ראה שבת פח, סע"ב ואילך. ד"ה וכל העם ש"ת. ובכ"מ.

מלעלות¹¹ "אל הארץ אשר נתן להם ה'". לפי זה יובן שבטענתו "כה עשו אבותיכם..." התכוון משה ל"זיעלו עד נחל אשכול..."¹³ – כי הוא רמז בכך ל"האשכול אשר כרתו משם בני ישראל"¹⁴, שעליו אמרו המרגלים "וזה פריה".

על פי זה מובן, מדוע גם לאחר שהבטיחו בני גד ובני ראובן "ואנחנו נחליץ חושים לפני בני ישראל"¹⁵, ומשה הסכים לכך^{15*}, נחשבת התנחלותם בעבר הירדן לבלתי רצויה (כדלעיל בסוף סעיף ב') – כי הסכמת משה רבינו לתנאי "אם תחלצו לפני ה' למלחמה" ניתנה רק משום שכך לא יפגעו שאר בני ישראל. אך בכל זאת, לגבי בני גד ובני ראובן עצמם, נחשב מעשה זה, ש"ישבו להם חוץ מארץ ישראל", לבלתי רצוי¹⁶.

אך עדיין אין מובן: למשה לא אכפת רק כלל ישראל, אלא אף כל יהודי כפרט, ובודאי שני שבטים וחצי. אם כך, כיצד הוא הסכים למעשה שלא פגע בשאר השבטים, אך לא היה אכפת לו, לכאורה¹⁷, שבני גד ובני ראובן עצמם אינם מקבלים נחלה בארץ ישראל?

11) בפרש"י פסוק ז': "שיהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה כו'". אבל דוחק לומר, שמצד זה לבד שיהיו "סבורים שאתם יראים" יאמר להם משה "קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים". ולכן י"ל, שב' טענות יש כאן: "ולמה תניאון – שיהיו סבורים שאתם יראים"; "כה עשו אבותיכם גו'" – בנוגע לדיבת הארץ עצמה, כבפנים.

- 12) ראה צרור המור כאן: ואולי יחשבו בני"גנות גדולה או מום נסתר.
- 13) לב, ט.
- 14) שלח יג, כד.
- 15) פרשתנו שם, יז.
- 15*) שם, כ ואילך.

16) במדב"ר פכ"ב, ז. וראה לעיל הערה 6. ולהעיר גם מספרנו (לב, לג), שמה שהסכים משה לדבריהם הוא רק "כדי שלא להיכנס במחלוקת".
17) ותגדל הקושיא ביתור בנוגע לחצי שבט מנשה – דפשוטי' דקרא (לב, לג. לב, מ) משמע (כפי' הרמב"ן) שלא דרשו להתנחל מחוץ לא"י כ"א שמהם נתנה להם. – וראה בארוכה לקו"ת ש"ח ע' 210 ואילך.

של החכמה, הכרוך בלימוד וביגיעה, הן היו לפי הסדר שבו הן מוזכרות "בכל המקרא": "מחלה נועה חגלה מלכה ותרצה". כי למרות שנועה היתה הצעירה ביותר, היא הצליחה לעלות בענין זה על אחיותיה על ידי יגיעתה, עד שהיא מוזכרת שניה, מיד לאחר מחלה.

אך למרות זאת, הפירוט המיותר, לכאורה, בפסוק "ותקרבנה" מלמדנו, שהן "לאו דוקא" לפי סדר הזכרת שמותיהן, בענין החכמה. כי מפני שתרצה מבוגרת יותר מנועה, לכן כאשר מחברים יחדיו את שני סוגי החכמה – החכמה עקב ריבוי

רק מצד שינוי הסדר שבפסוק ותקרבנה להפסוק שבפ' מסעי, מסתבר לומר שהסדר בפעם הראשונה עכ"פ הוא בדוקא.

(משוחזת ש"פ מטור"מ תשכ"ה)

29 ועפ"ז יומתק מה שרש"י כאן כותב "ומגיד ששקולות" – וזא "שכולן שקולות" כבפירושו בפ' פנחס – כי (ראה ע"ז לקו"ש ח"ז ע' 119 הערה א' להערה 13. ח"ט ע' 3 הערה 18):

בפ' פנחס, שמפרש כפי פשוט המשמעות, שבפעם הראשונה נמנו לפי תולדותן, מסתבר לומר ששינוי הסדר (שבפסוק ותקרבנה לגבי הפ' בפ' מסעי) מלמדנו שכל הסדר הוא לאו דוקא, כנ"ל הערה 20;

אבל בפ' מסעי, לאחר שמפרש "כאן מנאן לפי גדולתן .. ובכל המקרא מנאן לפי חמתן" – שמוה מובן שהסדר בפעם הראשונה עכ"פ הוא בדוקא (ראה הערה הקודמת באופן הב'), הרי מוכרח לומר שזה ששקולות היו (שלומדים משינוי הסדר מפעם הב' לפעם הג') הוא רק בנוגע להסך-הכל שמצד צירוף ב' הסוגים שבחכמה (כבפנים) – וזה א"א לומר בנוגע ל"כולן", שהרי "מחלה" נמנית ראשונה בכל פעם.

לזכות

כ"ק אדוננו מורנו ורבינו

מלך המשיח

ויה"ר שע"י קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל 'ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח

לעולם ועד

לעיל בסוף סעיף ג': כיצד הסכים משה לכך שבני גד ובני ראובן יישארו בעבר הירדן, ולא ייכנסו לארץ ישראל?

ד. יושבי אהל ובעלי עסק

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר, שגם לאחר מתן תורה נחלקים ישראל לבני סוגים: יושבי אהל ובעלי עסק²³; יששכר וזבולון, מארי תורה ומארי עובדין טבין²⁴.

לכאורה, כיון שתכלית מתן תורה היא, כדלעיל, להפוך את העולם לכלי לאלקות, צריכים היו כל ישראל להשתייך לסוג של בעלי עסק?

ההסבר לכך הוא, שכדי להגשים את התכלית של "דירה בתחתונים",

(שהמשמעות של "דירה", אינה שתהיה זו רק דירה לעצמותו, אלא גם, שבדירה זו תהיה העצמות בגלוי²⁵),

יש צורך בנוסף לעבודה של קיום המצוות בדברים גשמיים, שבאמצעותה נמשכת העצמות, גם בעבודה של לימוד התורה, המביאה לידי כך, שהמשכת העצמות (באמצעות קיום המצוות) תהיה בגלוי.

לפיכך נחוצים "מארי תורה", שעל ידי לימוד התורה הם "מאירים" את קיום המצוות של "מארי עובדין טבין"²⁶, שהמשכת העצמות על ידי עובדין טבין תהיה בגלוי.

אך כיון שהמשכת העצמות נעשית בעיקר על ידי מארי עובדין טבין, ואילו עבודתם של מארי תורה היא בעיקר "להאיר" ולגלות את

23 ראה תו"א פ' תרומה. ולהעיר ג"כ ממחז"ל תלמוד גדול או מעשה גדול (קדושין מ, ב. תקו"ז ו, א) וראה ג"כ אגה"ק סו"ט.

24 ראה אגה"ק ס"ה (קט, א). ביאורו פ' וישב לאדמו"ר א (כה, א"ב) ולהצ"צ (ע' קלד).

25 ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 36.

26 ועד"ז בכאו"א גופא, הרי גם בעלי עסק מחוייבים בפ"א שחרית ופ"א ערבית, עכ"פ.

באמת³³. ולכן נקרא המעשה "נחלה מבוהלת בראשונה..." ביטוי הרומז לבחינת תוהו, להיפך מההתיישבות של עולם התיקון, כי עיקר ופנימיות התכלית היא המשכת אורות בכלים, עשיית דירה לה' יתברך בתחתונים.

(ממאמר ד"ה ומקנה רב תש"כ ושיחת ש"פ מטו"מ תשי"ט)

אך לאחר שבאמצעות התוכחה עורר בהם משה מסירות נפש לכיבוש ארץ ישראל, שתכליתו היא העבודה בתוך ארץ ישראל³² – "ואנחנו נחלץ חושים לפני בני ישראל", הסכים משה שהם יתנחלו בעבר הירדן, כי על ידי נכונותם למשימה "נחלץ חושים" הם הוכיחו שהישארותם בעבר הירדן אינה נובעת מרצונם להיתנתק מהעולם, אלא מכך שבתוך העבודה של עשיית דירה בתחתונים, הם בחרו את החלק של "מארי תורה".

1. התכלית: דירה בתחתונים

לאחר כל האמור לעיל היתה כאן, בכל זאת, בדקות, סטייה מסויימת מהתכלית הפנימית

(32) ויש לקשר זה עם מ"ש בתחלת הסדרה "וידבר משה אל ראשי המטות", כי "נדרים סיג לפרישות" הוא ע"ד העבודה דרועי צאן – ארץ מקנה; והתרת הנדר (שאינו צריך לפרוש עצמו מן הגשמיים, כי אם אדרבא לברר ולהעלות גם את הגשמיים) הוא ע"ד העבודה דאי". וכמו שהכח שב"ראשי המטות" להתיר את הנדר (העלאת הגשמיים), הוא ע"ד "וידבר משה אל ראשי המטות" (לקו"ת פרשתו פה, ריש ע"ב. סד"ה וידבר משה תע"ב); עדין פעל משה בב"ג וב"ד שתה"ל בהם העבודה (מס"נ עבור) ארץ ישראל.

(33) וע"ד ההנהגה דבן עזאי (יבמות סג, ב), דאף ש"ליכא איסורא כלל במילתא אם חפץ ללמוד תורה כל ימיו ולא לישא אשה כלל" (הל' ת"ת לאדה"ז קו"א לרפ"ג), בכ"ז, הרי "אין זו .. עצת חכמים המורים לאדם דרך ישרה שיבור לו" (קו"א שם).

וי"ל, שמלכתחלה (היינו לאחר שאמרו "ואנחנו נחלץ וגו'") ה' זה דרגא דקדושה ולכן הסכים משה ע"ז. אלא שאח"כ נשתלשל מזה הענין ד"נחלה מבוהלת גו". ובדוגמת בן עזאי, שמהנהגה ד"מה אעשה כו" (יבמות שם) – הנהגה ד"רצוא" בבחי' תיקון עצמו, נשתלשלה אח"כ הנהגה ד"הציץ כו" (הגיגה יד, ב) דוגמת רצוא דתורה, משא"כ רע"ק דאף דעסק בתורה כד שנה פרוש מאשתו – הרי ה' זה ברשותה ואדרבה – שדרתי, ואח"כ חזר לבייתו (כתובות סב, סע"ב) ונכנס בשלום ויצא בשלום (חגיגה שם).

לפי גדולתן...", שאין הן נימנות כאן רק לפי סדר נשואיהן, אלא "לפי גדולתן²⁶ זו מזו בשנים", אשר "גדולה" זו קשורה לחכמה – "ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה", כדלעיל בסעיף ה'. וכיון שבשני המקומות – בפסוק "ותקרבנה" ובפרשת מסעי – קשור סדר הזכרת השמות לחכמה, לכן שינוי הסדר, כפי שמציין רש"י בסוף פירושו "מגיד ששקולות זו כזו".

ה. הסדר כאן "לפי גדולתן", כי "נשאו כסדר תולדותן"

אך מיד עם לימוד דברי רש"י "כאן מנאן לפי גדולתן..." , אף לפני סיום פירושו "ומגיד ששקולות..." , מתעורר אצל התלמיד הקושי:

כיון ש"כאן" מדובר על "ותהיינה... לנשים" ולא על הולדתן, כיצד ייתכן לומר, שהסדר כאן, השונה מן הפסוק "וצלפחד... היו לו... בנות" (העוסק בפשטות בהולדתן), הוא לפי גדולתן?

לכן מציין רש"י מיד, שהן נימנות בפסוקנו "לפי גדולתן..." משום ש"נשאו כסדר תולדותן". ואילו "בכל המקרא" הן מפורטות בסדר אחר, כי שם "מנאן לפי חכמתן", וכמוזכר לעיל (בסעיף ב'), שגם לגבי הסדר שבו הן מפורטות בפסוק הראשון אפשר לומר שהוא קשור ל"חכמתן".

ולאחר שהתלמיד כבר יודע ש"כאן מנאן לפי גדולתן" מסיים רש"י ואמר "ומגיד ששקולות זו כזו", כי משום שבפסוקנו הן מפורטות לפי גדולתן (הקשורה לחכמה, כדלעיל בסעיף ז') – הרי השינוי בסדר השמות בפסוקנו לעומת שתי הפעמים הראשונות "מגיד – ששקולות זו כזו".

(26) ועפ"ז יומתק גם לשון רש"י "לפי גדולתן כו" ולא "כפי סדר שגולדו" וכיו"ב.

ט. "לפי חכמתן" הן "שקולות" לפי האמור לעיל מובן כיצד הענין של "שקולות זו כזו" אינו סותר ל"מנאן לפי חכמתן", כי כוונת רש"י בדבריו "מנאן לפי חכמתן" אינה שלפי זה הבנות הנימנות תחילה בכל המקרא חכמות יותר מהמוזכרות אחריהן, אלא שהפירוט "בכל המקרא", כולל בפסוקנו, קשור לחכמה, ולא לגיל בשנים, כבדרך כלל,

וכיון, שלמרות שבכל מקום מנאן לפי חכמתן, בכל זאת יש שינויים בסדר הזכרת השמות – מובן מכך, שבחכמתן הן "שקולות זו כזו". אך כיון שאי אפשר להזכיר את כולן בבת אחת, לכן השינוי בסדר מלמדנו שהן שקולות.

י. "שקולות" על ידי צירוף שני סוגי החכמה

ובאופן נוסף, מרווח יותר, אפשר לבאר:

בחכמה יש שני ענינים: (א) עיקר החכמה – המושגת על ידי לימוד ויגיעה. (ב) החכמה הנרכשת במשך השנים²⁷ – "ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה", כדלעיל.

סביר להניח, שבשתי הפעמים הראשונות, שבהן הן מוזכרות לפי חכמתן, הסדר הוא אכן מדוייק²⁸. כלומר, שבענין העיקרי של החכמה, הכרוך בלימוד וביגיעה, הן

(27) ע"ד כמה הרפתי עדו עליהו (קדושין לג, סע"א).
(28) כי אף שיתור הכתוב (פנחס שם) מלמדנו ששקולות הן (היינו שהסדר הוא לאו דוקא) – הרי (א) מכיון שלפי דרך הפשט, סברא הראשונה היא למצוא טעם להשינוי (כנ"ל ס"ז), לכן גם לאחר הלימוד ששקולות מסתבר לומר שהסדר יש בו דיוק (וראה מלבי"ם לויקרא ד, לב), שאפילו לדעת רש"י "ל ש"ש טעם בכ"א למה תפס דוקא שינוי הסדר".

(ב) בנדו"ד שישנם ג' כתובים, והלימוד שקולות כו' הוא רק מצד שינוי הסדר שבפסוק ותקרבנה להפסוק שבפ' מסעי, מסתבר לומר שהסדר בפעם הראשונה עכ"פ הוא בדוקא.

בשנית, כדי ללמדנו, באמצעות שינוי הסדר לעומת פרשת מסעי, ש"כולן" 20 שקולות זו כזו" 21.

1. לשינוי סדר בלבד יש למצוא סיבה

אך יש להבין: כיון שגם בפעם הראשונה מוזכרות בנות צלפחד בסדר "מחלה ונועה...", לעומת הסדר בפרשת מסעי, ניתן היה, לכאורה, ללמוד שהן "שקולות זו כזו" רק משני פסוקים אלו. ואם כך, שבה ומתעוררת השאלה: לשם מה מפרטים שוב את השמות בפסוק "ותקרבנה"?

ההסבר לכך הוא: לפי דרך הפשט 22, כאשר רואים שינוי בסדר בין פסוק אחד למשנהו, המסקנה הראשונה איננה ש"שקולין הן" 23,

אלא יש לחפש סיבה לכך שהסדר בפסוק אחד שונה מהסדר בפסוק האחר 24.

ולכן, אילו היו בנות צלפחד נימנות לראשונה בפרשת פינחס, ופעם נוספת רק בפרשת מסעי, היה ההסבר לשינוי פשוט:

בפעם הראשונה, כאשר נאמר שלצלפחד "לא היו לו בנים כי אם בנות", הן נימנות לפי הסדר שבו "היו לו" – לפי סדר הולדתן, ואילו בפרשת מסעי, כאשר מסופר "ותהיינה..." לנשים – הן נימנות לפי סדר נשואיהן, שנשאו שלא לפי סדר הולדתן.

לפיכך מפורטים שמותיהן שוב בפסוק "ותקרבנה", ומן הייתור בפסוק אנו לומדים, שהסיבה לשינוי הוא כדי ללמדנו "שכולן שקולות זו כזו".

2. השינוי מלמד ש"שקולות", כי מפורטות לפי גדולתן

אך יש להבין: אילו היו בנות צלפחד מפורטות "להלן", בפרשת מסעי, לפי חשיבותן ומעלתן, היה מובן, שכיון שבשני המקומות – הן בפסוק "ותקרבנה" והן בפרשת מסעי – מדובר על חשיבותן, ובכל זאת הן מפורטות בסדר אחר, מלמדנו הדבר ש"שקולות זו כזו". אך כיון שבפשטות הן נימנות בפרשת מסעי לפי סדר נשואיהן, כיצד אפשר לומר ששינוי הסדר בפסוק "ותקרבנה" לעומת פרשת מסעי "מגיד ששקולות זו כזו"?

את זאת מבהיר רש"י בפירושו לפרשת מסעי 25 על ידי החידוש "כאן מנאן לפי

24 כדעת רבי (קידושין ל, ט"ב ואילך – בנוגע לאור"א שמה ר"ש בכריתות שם), שאם יש למצוא טעם להשינוי אין ראי' ששקולין. וכ"ה בפרש"י עה"ת (ר"פ קדושים). וראה לקו"ש חט"ו ע' 58 ואילך (בפרש"י וראה שם).

25 ואף שזה נוגע לפירושו בפ' פנחס שם – מכיון שכשהתלמיד לומד פרש"י בפ' פנחס לא למד עדיין הפסוק בפ' מסעי, הרי אינו קשה לו עדיין זה שהסדר "מחלה תרצה גו" "להלן", הוא לכאורה לא בנוגע לחכמה. ולכן סומך רש"י את עצמו על מה שיפרש אח"כ בפ' מסעי.

מסעי

להיפך, ש"בכל המקרא" מנאן לפי גדולתן, כבדרך כלל, ואילו כאן הן נימנות רק לפי סדר נשואיהן) הוא ההנחה שבדאי "נשאו כסדר תולדותן", צריך היה רש"י לכתוב תחילה "נשאו כסדר תולדותן" לפני "כאן מנאן לפי גדולתן..."

ג) סביר לומר, שכאשר נימנות בנות צלפחד בתורה לראשונה 6, הן נימנות לפי סדר הולדתן, כי שם מסופר "וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות", והגיוני שהתורה תימנה אותן בספרה שהיו לצלפחד בנות – לפי סדר הולדתן.

לפי זה צריך היה להסביר, שבנות צלפחד נשאו שלא לפי סדר הולדתן, כבמקרים רבים אחרים 7, שבהם נשאת הצעירה לפני הבכירה, ושבפסוק הן נימנות רק לפי סדר נשואיהן, ולא לפי גדולתן, ואילו בפסוק "וצלפחד בן חפר... היו לו... בנות" הן נימנות לפי הולדתן.

מדוע, אפוא, מסביר רש"י, ש"בכל המקרא", לא רק בפסוק "ותקרבנה..." 8 המספר על טענתן "אבינו מת במדבר... למה יגרע שם אבינו... כי אין לו בן" 9, ענין הקשור לחכמה 10, אלא גם בפסוק "וצלפחד... היו

א. "כאן מנאן לפי גדולתן..." מן הפסוק "ותהיינה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה..." לנשים 1 מצטט רש"י את המלים "מחלה תרצה וגו'", ומפרש 2: "כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ונשאו כסדר תולדותן, ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן, ולאחר מכן הוא מוסיף "ומגיד...", כדלהלן בסעיף ג'.

מנין מסיק רש"י ש"כאן מנאן לפי גדולתן... ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן?" במבט ראשון נראה 3, שכיון שבדרך כלל סדר הנישואין במשפחה הוא לפי סדר ההולדת, כפי שכבר למד התלמיד בספר בראשית 4 "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה", לכן מובן, שכאשר מסופר בפסוקנו "ותהיינה..." לנשים, הרי "מנאן לפי גדולתן", ואם כך הכרחי לומר, ש"בכל המקרא", כאשר הן נימנות בסדר אחר, הרי "מנאן לפי חכמתן".

אך לאמיתו של דבר אי אפשר להסביר כך, כי:

א) לפי זה צריך היה רש"י לומר "כאן מנאן לפי סדר נשואיהן ונשאו כסדר תולדותן", ולא "כאן מנאן לפי גדולתן..."?

ב) אף אם נאמר, שכיון שבדרך כלל נימנים אנשים לפי גילם 5, לכן סובר רש"י שאף כאן הן נימנות גם "לפי גדולתן... בשנים", ולא רק לפי סדר נשואיהן,

אין מובן: כיון שהבסיס לדברי רש"י ש"כאן מנאן לפי גדולתן", (למרות שניתן להסביר,

1) פרשתנו לו, יא.

2) וכה"ב בב"ב קכ, א.

3) ראה גם רשב"ם לב"ב שם.

4) ויצא כט, כו.

5) ראה בארוכה לקוטי שיחות [המתורגם] ח"ה ע' 117.

6) פנחס כו, לג.

7) להעיר מויצא (כט, יח ואילך), שיעקב רצה לשאת את הצעירה קודם. וראה בתו"ש עה"פ (שם, כו) ובמקומות שנשמנו שם.

8) פנחס כז, א.

9) שם, ג"ד.

10) ואף שהוכחה ל"חכמניות הו"י" הוא מזה ש"אם הי' לו בן לא היו תובעות כלום" (רש"י שם, ד) – הרי מובן אשר [נוסף לזה, שכללות ענין הטענה בדין נוגע לחכמה. וראה בב"ב שם] בנוגע לטענה זו בפרט, ש"ראתה עינם מה שלא ראתה עיניו של משה" (רש"י שם, ז) – ודאי נוגע ענין החכמה.

לר"י... בנות", שאינו קשור לחכמה, אלא רק להולדתן, גם שם "מנאן לפי חכמתן", ודוקא בפסוקנו מנאן לפי גדולתן בשנים?

ב. טענה של חכמה, ולכן "לפי חכמתן"

ניתן להסביר, שהסיבה לדברי רש"י, שגם בפעם הראשונה נימנות בנות צלפחד "לפי חכמתן" היא:

המסופר בתורה "וצלפחד... לא היו לו בנים כי אם בנות" מהווה הקדמה¹¹ למסופר לאחר מכן, שבנות אלו טענו "אבינו מת במדבר... ובנים לא היו לו... תנה לנו אחוזה..."¹², טענה המצביעה על חכמה, ולכן הן נימנות גם בהקדמה לטענתן "לפי חכמתן".

לפי הסבר זה מובן מדוע אפשר לומר שבפסוק זה "מנאן לפי חכמתן", אך עדיין הרבה יותר פשוט לומר, שבפסוק ההוא, שלמעשה אין מדובר בו על התביעה, אלא רק מסופר בו ש"לא היו לו בנים כי אם בנות", הן נימנות לפי הולדתן.

ואם כך עדיין נותר הקושי בעינינו: כיון שלפעמים נישאת הצעירה לפני הבכירה, מנין מסיק רש"י שבפסוק "וצלפחד... היו לו... בנות" הן נימנות לפי חכמתן, ולא לפי סדר הולדתן?

ג. אם "שקולות" אין צורך בסיבה לשינוי הסדר

לאחר שמסביר רש"י מדוע בפסוקנו מוזכרות בנות צלפחד בסדר אחר מאשר בכל המקרא, ש"כאן מנאן לפי גדולתן... ובכל

11) שהרי בכל הפקודים נמנו רק בנים ולא בנות (ולהעיר מפרש"י שם כו, מו).

12) וכן הפסוק (יהושע יג, ג) "ולצלפחד בן חפר גו' לא היו לו בנים כ"א בנות גו' מחלה ונועה גו'", הוא הקדמה ל"ותקרבנה גו'" שבפסוק שלאח"ז.

המקרא מנאן לפי חכמתן", הוא מוסיף ואומר: "ומגיד ששקולות זו כוז"¹³.

בכך אין מובן:

(א) אם "בכל המקרא מנאן לפי חכמתן" הרי מובן, שהבנות הנימנות "בכל המקרא" ראשונות, גדולות יותר בחכמה, וכיצד אפוא אומר רש"י "ששקולות זו כוז"?

(ב) אף אם נאמר שבדבריו "שקולות זו כוז" הכוונה היא לשוויון ביניהן במעלות אחרות, ולא בחכמה¹⁴, אין מובן: הבסיס לכך ש"שקולות..." הוא, לכאורה, שינוי הסדר בפסוקים. אך כיון שרש"י מסביר את הטעם לשינוי "כאן מנאן לפי גדולתן... ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן", אין בסיס לומר ש"שקולות זו כוז"?

אותה שאלה מתעוררת מצד שני: אם הפסוק "ותהיינה מחלה תרצה..." בא ללמדנו, על ידי שינוי סדר מניית הבנות מ"כל המקרא", ש"שקולות זו כוז", אין רש"י צריך להזדקק לפירוש ש"כאן מנאן לפי גדולתן...?"

השאלה אף קשה יותר: שני ענינים אלו בפירוש רש"י – (א) "כאן מנאן לפי גדולתן... ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן", (ב) "שקולות זו כוז" – לקוחים, לכאורה, מדברי הגמרא¹⁵. והנה, בגמרא, אלו הן אכן דעות החולקות זו על זו¹⁶. ואילו רש"י מחבר, בדרך הפשט, שני ענינים אלו יחדיו?

ד. הקושי מפירוש רש"י בפרשת פינחס

בנוסף לשאלות המתעוררות על פירוש

13) וכדעת תנא דבי ר"י (ב"ב שם). אבל ראה לקמן הערה 22 ובשו"ג שם.

14) כפירוש הרא"ם וגו"א כאן.

15) ב"ב שם.

16) ראה רש"י שם ד"ה שקולות: ולא תסייעי לר' אמי.

רש"י כאן במקום, מתעוררות שאלות על כך מפירוש קודם של רש"י בפרשת פינחס:

מן הפסוק "ותקרבנה בנות צלפחד... מחלה ונועה..."⁸ מצטט רש"י את המלים "מחלה ונועה..." ומפרש: "ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה, מגיד שכולן שקולות זו כוז, לפיכך שינה את סדרן".

ואין מובן: אם רש"י סובר בפרשתנו, שכדי ליישב את שינוי הסדר בפסוקים, אין די בקביעה "ששקולות זו כוז", אלא יש צורך להסביר ש"מנאן לפי גדולתן... לפי חכמתן", צריך היה רש"י לפרש זאת בפעם הראשונה של השינוי. והנה, שם הוא מסתפק בהסבר "מגיד שכולן שקולות", ואילו בפסוקנו, כאשר הוא מפרש בפעם השנייה את הסיבה לשינוי, הוא מוסיף "מנאן לפי גדולתן... לפי חכמתן"?

ועוד אין מובן: כאשר יש סתירה בין שני פסוקים, מיישב אותה רש"י כאשר מתעוררת הסתירה, כלומר, בפסוק השני, שהרי כשלומדים את הפסוק הראשון, עדיין אין מתעורר שום קושי.

כפי שרואים בענין זה עצמו, שבפסוק הראשון "ושם בנות צלפחד מחלה ונועה..." אין רש"י אומר "ולהלן הוא אומר...".

לפי זה אין מובן: גם בפסוק "ותקרבנה...", כאשר בנות צלפחד נימנות בשנית באותו סדר כבראשונה, אין מתעורר אצל התלמיד הקושי מהפסוק בפרשת מסעי, שאותו עדיין לא למד. ומדוע אפוא שואל שם רש"י "ולהלן הוא אומר...?"

ה. הקושי הוא על עצם פירוש השמות בשנית

ההסבר לכל זה הוא:

הקושי של התלמיד בפסוק "ותקרבנה...",

שבו נימנות בנות צלפחד בשנית, אינו הסתירה שבין פסוק זה לבין הפסוק שבפרשתנו, שאותו עדיין לא למד, אלא הפסוק "ואלה שמות בנותיו" עצמו בלתי מובן: לשם מה יש לפרט את הבנות שנית, כאשר כבר צוינו שמותיהן לפני כן?

הכרחי לומר, שבפסוק זה אין הכוונה לציין את שמותיהן בלבד, אלא להדגיש ענין כלשהו על ידי פירוט השמות בשנית, ובמה היא ההדגשה? בסדר הזכרת השמות. אך אין מובן: גם בפעם הראשונה הן מוזכרות בסדר זה, ומה מחודשת התורה בסדר "מחלה ונועה..."¹⁷?

ואין לומר, שהחידוש בסדר השמות בפסוק "ותקרבנה..." הוא, שגם לגבי "חכמתן" הסדר הוא כהולדתן, שהרי קביעה זו הגיונית גם באופן סתמי, ללא פסוק מיוחד, שהרי "ימים"¹⁸ ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה.

על כך מפרש רש"י "ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה ותרצה", החידוש בסדר הופעת השמות "מחלה ונועה..." אינו לעומת סדר הזכרתן לפני כן, אלא לעומת הסדר "מחלה תרצה" המופיע "להלן". ולכן מפרשת התורה את שמות בנות צלפחד בפסוק "ותקרבנה"¹⁹

17) ומה שרש"י מעתיק (לפני פירוש) "מחלה ונועה וגו'" – ולא "ואלה שמות בנותיו וגו'", אף שהקושיא היא לכאורה גם ע"ז שמיותר הוא – כי זה מבין התלמיד (גם בלי פרש"י) שהחידוש הוא בהסדר. אלא שקשה לו, שבסדר זה – "מחלה ונועה וגו'" – אין כל חידוש כי גם לפניו נאמר אותו הסדר. ולכן מעתיק רש"י (רק) תיבות אלו "מחלה ונועה וגו'" – שיש חידוש בסדר זה, כי "להלן הוא אומר כו'", כבפנים.

18) איוב לב, ז (אין הכוונה להפסוק (שהרי התלמיד עדיין לא למד איוב) – כ"א להענין, והתלמיד רואה גם בעצמו אז ימים גו').

19) ועפ"ז יומתק מה שרש"י מסיים בפירושו שם "לפיכך שינה את סדרן" – דלכאורה, לפי הפי' שבהשקפה ראשונה (שקושיית רש"י היא השינוי בהסדר) – הרי תיבות אלו מיותרות, וכבר פרש"י וארא (ו, כו) שאינו מסיים לפיכך שינה

– כי כוונת רש"י כאן היא לתרץ את הקושיא שבכאן – את יתור הכתוב (ולא השינוי), שהחידוש בכתוב הוא